

Utószó Bollinger két könyvéhez

Lee Bollinger két könyvét tartja egy kézben most a tisztelt Olvasó. A szerző az amerikai szólásszabadság kutatója, a tengerentúli jogtudományi „establishment” elismert és gyakran hivatkozott alakja. Írásai hamisítatlanul amerikaiak, amennyiben arra törekszenek, hogy a szólásszabadság több évszázados filozófiai irodalmából, valamint az amerikai Supreme Court lassan évszázados, gazdag gyakorlatából egy aprólékos, bonyolult, de mégis koherens és alkalmazható szólásszabadság-jogi rendszert építsenek fel. Az amerikai jogfelfogás, valamint a rendkívüli mennyiségű vonatkozó bírósági döntés, illetve a *common law* bírák azon ellenállhatatlan vágya, hogy e döntések indokolásaiban részletekbe menő filozófiai fejtegetésekbe bocsátkozzanak, kellő alapot nyújt Bollinger számára is teóriájának kifejtésére.

A toleráns társadalom jóval többről szól, mint amit a címe ígér. E kötet az 1980-as években jelent meg, amikor Bollinger is – többek között Frederick Schauer, Robert Post és Cass Sunstein mellett – élharcosa volt azon egyetemi-akadémiai törekvéseknek, amelyek a szólásszabadság elméletének megújítását tűzték ki célul. E kötetben a szerző a gyűlöletbeszéd korlátozásának kérdéséből indul ki. Nyitányként az elhíresült *Skokie*-ügyet tárgyalja, amely a szólásszabadság védelmének emblematikus esetévé vált. Ebben az ügyben, ha úgy tetszik, győzedelmeskedett a szólásszabadság, és a bíróságok megengedték, hogy újnácik masírozzanak egyenruhában egy zsidók által is lakott chicagói elővárosban (a felvonulást végül nem tartották meg). Bollinger aprólékos áttekintése azonnal „kontextusba helyezi” az olvasót, és az alapos elemzés megérteti vele azt a döntést, amelynek meghozatala bármely európai bíróságtól igen nehezen lenne elképzelhető. A kötet alapos áttekintést nyújt az amerikai jogi és filozófiai gondolkodásról a szólásszabadság területén, és így teljes képet fest a vizsgált kérdéstről, nem eltagadva egyetlen korábbi szerző munkájának erőnyeit és gyengéit sem. Miután a szerző mérlegre teszi Meiklejohn és Holmes teóriáit is, az olvasó óhatatlanul felteszi magában a kérdést: létezik-e egyáltalán „jó” szólásszabadság-elmélet, ha a korábbi, „agyonhivatkozott” szerzők szövegei ennyi fontos kérdést nem rendeznek?

Ekkor Bollinger a segítségünkre siet. A kötet ráadásul jóval több mint a gyűlöletbeszéd szabadsága melletti kiállítás; általános szólásszabadság-elméletet kíván felállítani. A szerző számára a szabad szólás legfontosabb funkciója az, hogy segítse a társadalmi tolerancia, azaz a harmonikus társadalmi együttélés megteremtésében. Eszerint egy vélemény értékénél fontosabb az arra adott válasz. A szabad szólás segíti a társadalom egészének intellektuális fejlődését, oly módon, hogy e jog gyakorlásán, illetve annak eltűrésén keresztül az egyén megtanulja tisztelni az eltérő álláspontokat és elviselni a sértő megnyilvánulásokat. Ha e szükséges szellemi érés eszközéül a szólásszabadságot tesszük – érvel a szerző –, amely viszonylagosan ártalmatlan, nem képes túlzottan súlyos károk okozására, akkor az ezáltal megnövekvő társadalmi tolerancia képes átsugározni a közösség életének más, a közvitán és a szólásszabadságon kívüli területeire is. Bollinger – a megszokottól eltérően – a toleranciát nem a magánérdekek, hanem a közösség javáért tekinti fontosnak. Bollinger elmélete, amely szinte férfias párbajra hívja a demokrácia ellenében hatni kívánó, akár kifejezetten a demokrácia megdöntését célzó véleményeket, nemcsak abban bizonyos, hogy a demokrácia elég erős ahhoz, hogy e véleményeket – annak tudatában, hogy soha nem erősödhetnek meg kellő mértékben céljaik valóra váltásához – eltűrje, hanem abban is, hogy azok kifejezetten a demokrácia javát szolgálják azáltal, hogy növelik a közösség toleranciáját, így gyarapítják tagjainak emberi értékeit.

Bollinger elmélete az Egyesült Államokban is tudományos kuriózum, és nem vált a Supreme Court döntéseinek alapjává sem. Mégis olyan, amely egyszerre láttatja valamennyi más, a szólásszabadságot megalapozó elméletet is, és amely elegánsan belesimul az amerikai jogi gondolkodásba. Ilyen formán irányadó és informatív számunkra is, azzal a megszorítással, hogy ez a bátor, mondhatni hamisítatlanul amerikai elmélet gyakorlatba való átültetése kizárólag ott, a tengerentúlon lehet egyáltalán vita tárgya, az európai szem kicsit idegenül tekint rá. A szólásszabadság primátusát ugyanis az európai jogrendszerek vonakodnak elismerni, és inkább az egymással ütköző jogok és érdekek (a gyűlöletbeszéd esetében: a szólásszabadság és a megtámadott csoport tagjainak méltósága) egyensúlyát kívánják megteremteni.

Szót kell ejtenünk egy újabb eseményről is, amikor Bollinger – talán életében először – a magyar média híreiben is szerepelt. 2007 szeptemberében – ahogy ma is – a tekintélyes Columbia egyetem elnökeként szolgált. Az egyetem – az elnöktől függetlenül – vendéglőadónak hívta meg Mahmud Ahmedinezsád iráni elnököt, aki diktatórikus rendszert épített ki országában. Észelve a felháborodást, Bollinger nyilatkozatot adott ki Ahmedinezsád előadása előtt, amelyben kemény hangnemben ostorozta őt. Ezáltal olyan helyzetbe került, amelyet a könyvében is vizsgált: jár-e a szólásszabadság a szólásszabadság ellenében ható véleményeknek? *A toleráns társadalomban* erre igenlő választ ad. Ahmedinezsád előadását sem akadályozta meg, holott talán lett volna rá lehetősége. Bollinger a próbát a gyakorlatban

is kiállta. A New York-i affér ezzel együtt is újabb kérdéseket vet fel, mégpedig azt, hogy ha valóban komolyan vesszük a szólásszabadságot, akkor – a rendelkezésre álló, megfelelőnek gondolt jogi keretek között – elmondhatja-e mindenki zavartalanul, előzetes, megbélyegző nyilatkozatok kiadásától megkímélve a véleményét? Ha az elutasítandó vélemények képviselőit (például a gyűlölködőket) nem szólásszabadság-jogi eszközökkel kell féken tartani, akkor meg lehet-e vonni tőlük a véleményük kifejtéséhez szükséges fórumok használatának lehetőségét, vagy, miként tette azt Bollinger, a helyszínen kell-e „helyükre tenni” őket?

A második kötet, a *Korlátlan, érőteljes és szélesre nyitott* alig néhány éve íródott, és jól összegzi azt a gondolkodási ívet, amelyen Bollinger a szólásszabadság ügyében az elmúlt lassan három évtizedben haladt. A kötet első része kiváló és olvasmányos áttekintés az amerikai szólásszabadságjog alapvetéseiről; a kötet címe is Brennan bírót idézi a híres *New York Times v. Sullivan* ügy indokolásából. Irigylésre méltó, hogy az amerikai logika alapvetően eltér a magyar jogtudományi vitákban alkalmazott megközelítésmódtól. Bollinger is a meglévő Supreme Court gyakorlatból kiindulva igyekszik koherens elméletet gyártani, elhelyezve benne az egyes döntéseket (ehhez képest itthon általában – történelmi okoknál fogva is – fordított a logika: a jogtudományi szerzők legyártják elméleteiket, majd számon kéri azok megvalósítását az Alkotmánybíróságon).

Az amerikai joggyakorlat egyik fontos jellemzője, hogy a kimondható gondolat (európai szempontból) rendkívül széles körben védi, de vonakodik a sajtószabadság önálló alapjogként való elismerésétől. Ebből eredően a média számára nem biztosít „előjogokat”, és nem könnyíti meg jobban számára demokratikus feladatainak teljesítését, mint amennyire megteszi ezt bárkivel, aki a szólásszabadságát gyakorolja, igaz, nem is terheli meg annyiféle többletkötelezettséggel a médiát, mint az európai médiatörvények.

Az internet azonban felborítja ezt a korábbi amerikai *status quót* is, és a „professzionális” sajtó hanyatlásához vezet, mint azt Bollinger szemléletes példákon keresztül bemutatja. Az internet ezen túlmenően a sajtószabadság sajátos „globalizálódásához” is hozzájárul, a rá vonatkozó elvek elterjedéséhez és a felmerülő viták nemzetközi szintű lefolytatásához. Ez a jelenség az, ami Bollingert a szólás- és sajtószabadság elveinek újragondolására sarkallta.

A kötetben a szerző konkrét agendát is meghatároz, a „globális sajtószabadság” megteremtéséhez vezető út egyes lépéseiként. Nagy szerepet szán ebben a bíróságoknak, amelyeknek felvetése szerint a jövőben el kell ismerniük a média „pozitív” jogait, azaz a sajátos feladatuk és felelősségük mellé társított többletjog-szultságokat. Újra kell gondolni a médiaszabályozás rögzült elveit, így például a gyermekvédelem rendszerének átalakítását (ideértve az „illetlen” tartalmak korlátozásának feloldását). Különböző hozzáférési jogot kell biztosítani a médiához (a médiával szemben), így például a politikai kampányok idején vagy a választási jog tekintetében. El kell gondolkodni a „minőségi” sajtó állami támogatásán, ha annak anyagi alapjai ellehetetlenülnek.

Bollinger öntudatos amerikai, így a sajtószabadság globalizációjában természetesen kiemelt szerepet szán az Egyesült Államoknak. Ezzel együtt is, Bollinger felfogásának számos eleme igencsak európai, mint a sajtószabadság önálló jogként való elismerése vagy a hozzáférési jogok melletti kiállítás. Az ilyen jellegű globalizációban érvényre jutó elvek már nem is állnának annyira távol abban a jogi konstrukcióban alkalmazottaktól, amelyet az elmúlt bő két évtizedben a magyar jogrendszer felállított. Ha Bollinger víziója nem is a közeli jövőben válik valósággá, már jelenünkben is sokat tanulhatunk tőle.

KOLTAY ANDRÁS